

Η εικόνα του Άλλου

ΣΤΙΣ 27 Απριλίου 1941 τα πρώτα τμήματα της Βέρμαχτ εισήλθαν στην Αθήνα. Η γερμανική προπαγάνδα, από την πρώτη μέρα της εισβολής, είχε διακηρύξει ότι δεν στρεφόταν εναντίον των Ελλήνων, αλλά αποκλειστικά «κατά των Άγγλων επί ελληνικού εδάφους». Πράγματι, οι Γερμανοί είχαν εντυπωσιασθεί από την απροσδόκητα σθεναρή αντίσταση του ελληνικού στρατού, ιδίως όταν αντελήφθησαν με ποια πενιχρά μέσα είχαν ταπεινωθεί οι Ιταλοί εταίροι. Η εκτίμηση για τους πρώτους και η αποστροφή για τους δεύτερους συνδυάζονται σε τέτοιο βαθμό, ώστε σύντομα ο Μουσολίνι να αγανακτήσει που οι Γερμανοί είχαν «αυτοανακηρυχθεί σε προστάτες των Ελλήνων».

Αθήνα, Μέγαρο Μαξίμου, αρχές του 1943: Τιμητικό άγημα ευζώνων αποδίδει τιμές στο Γερμανό πρέσβη Αλτενμπουργκ (αριστερά) και τον πρέσβη της φασιστικής Ιταλίας, Γκίτζι. Στην κορυφή της σκάλας ο κατοχικός πρωθυπουργός Λογοθετόπουλος. Την ίδια εποχή ο Γερμανός πρέσβης σημείωνε ότι το 95% των Ελλήνων βρισκόταν πλέον στο συμμαχικό στρατόπεδο, εξαιτίας της εσφαλμένης και συχνά αυθαίρετης πολιτικής των τριών δυνάμεων κατοχής - κυριολεκτικά, μετά τις απανωτές εκτελέσεις Ελλήνων ομήρων και τις αιματηρές αντιφασιστικές διαδηλώσεις.

Στη Αθήνα, για πολλούς Γερμανούς δρούσε επιπλέον ο παράγων του αρχαίου μεγαλείου. Μόνο στους πρώτους οχτώ μήνες της Κατοχής, 120.000 Γερμανοί επισκέφθηκαν την Ακρόπολη. Οι περισσότεροι δεν αισθάνονταν παρείσακτοι, αφού στη νέα γερμανόφωνη εφημερίδα διάβαζαν ότι η Βέρμαχτ ανανέωνε την πολιτιστική αποστολή των αρχαίων ελληνικών φύλων που επίσης είχαν εισβάλει στη χώρα από βορρά, ενώ και τότε ο γηγενής πληθυσμός αρχικά έφερνε βαρέως

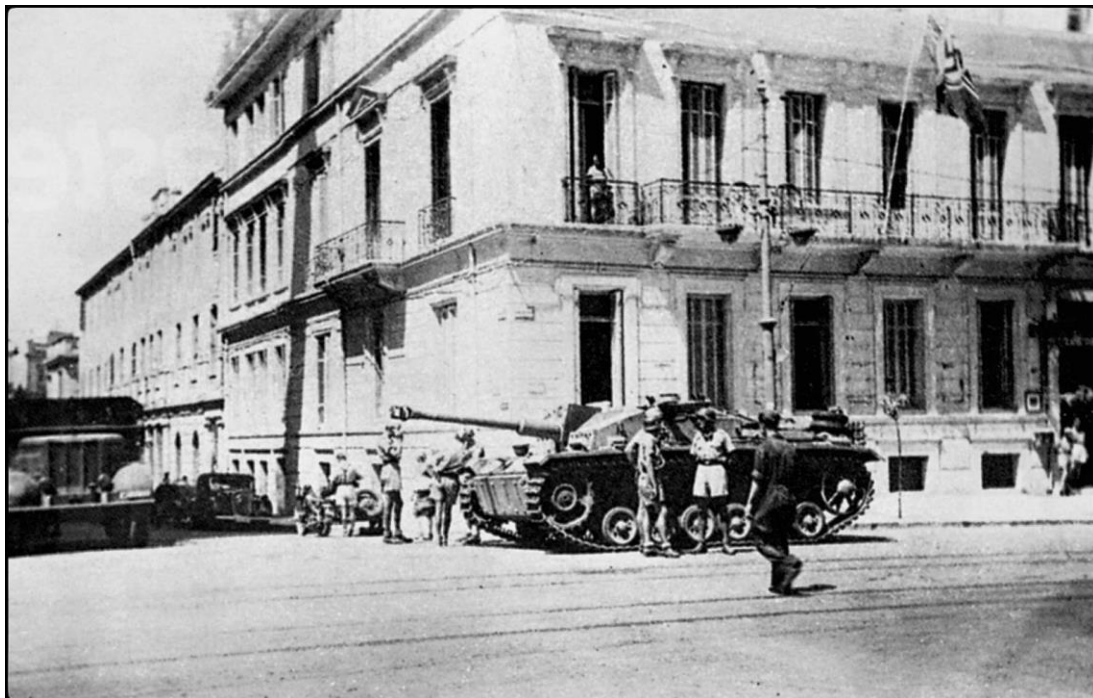
την εισβολή. Το πρόβλημα εντοπιζόταν στο ότι οι σύγχρονοι «γηγενείς» αντλούσαν όνομα, κληρονομιά και καταγωγή από έναν πολιτισμό τον οποίο και ο Χίτλερ διεκδικούσε ως συγγενικό. Οι ναζιστικές θεωρίες είχαν απορρίψει τη φυλετική συνέχεια των Νεοελλήνων, έως ότου διπλωματικές σκοπιμότητες (οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Βερολίνου) επέβαλαν μια μερική αναθεώρηση. Όταν οι λόγιοι αυτοί εξέλιπαν, επικρατούσε σύγχυση επί του προκειμένου. Πέραν από τις «πολεμικές αρετές» πολλοί αναγνώριζαν στους Νεοέλληνες «στα καλά και στα κακά, τα χαρακτηριστικά των αρχαίων Ελλήνων». Πολεμικός ανταποκριτής-συγγραφέας έβλεπε μια αρμονική σχέση ανάμεσα στα αρχαία κατάλοιπα και τον σύγχρονο περίγυρο: Και η μοντέρνα πόλη είναι καθαρή, οι λεωφόροι «κομψοί και ευρύχωροι», οι Αθηναίοι εντυπωσιάζουν με την αεικίνητη ενεργικότητά τους. Ανάμεσα τους «κλασικές φυσιογνωμίες, γυναίκες με αριστοκρατικό κάλλος και τέλειες αναλογίες». Η Αθήνα εμφανίζεται ως αθάνατη, αιωνία: «μια πόλη στην οποία ο πνευματικός κόσμος βλέπει το κέντρο του - μια πόλη, κομψή και καλλιεργημένη, που κλείνει μέσα της τη σύγχρονη ζωή». Άλλες περιγραφές όμως τόνιζαν ότι η βιτρίνα αυτή ήταν απατηλή: Το ξενύχτι, η κίνηση στα ακριβά κέντρα κ.λπ. τροφοδοτούνταν από στοιχεία παρασιτικά, οι κομψές κυρίες στις κομψές βίλες ανήκαν στην «αγγλόδουλη πλουτοκρατία»- την οποία χώριζε χάος από τον φτωχό λαό (που τον είχε όμως παρασύρει στον πόλεμο). Ωστόσο, οι λαϊκές μάζες έδιναν στη μεγαλούπολη τον «ανατολίτικο» χαρακτήρα που ενοχλούσε πολλούς λάτρεις μιας εξιδανικευμένης αρχαίας Ελλάδας, οι οποίοι ζούσαν το ελληνικό όνειρο τους στις «υγιέστερες συνθήκες» της επαρχίας, σε βουκολικά και «αρχέγονα» στιγμιότυπα. Έτσι, ο υπαξιωματικός Ερχαρτ Κέστνερ παραπονιόταν στον μέντορα του, Γκέρχαρτ Χάουπτμαν (22.7.41), λησμονώντας ότι πολλά μεμπτά σημεία πήγαζαν από το καθαυτό γεγονός της Κατοχής: «Η σύγχρονη Αθήνα είναι τερατούργημα. Συνωστισμός και τύρβη στους δρόμους, στριμωξίδι, βρισίδι. Μπουλούκια ανθρώπων κρέμονται στα τραμ. Πείνα. Επί ώρες, τρεχάλα για λίγες ντομάτες. Βαλκάνια σκέτα. Λεβαντίνοι αυτοί εδώ στην Αθήνα: Κάθε άλλο παρά Έλληνες! Ο Κέστνερ, που μεταπολεμικά θα εξελιχθεί στον υπ' αριθμό ένα «φιλέλληνα» συγγραφέα της Γερμανίας, αναγνώριζε πάντως ότι ο λαός, αν και «εντελώς άσχετος» με τους αρχαίους (όπως και με το σαπούνι!), ήταν «απλός, έξυπνος και φιλικός». Ωστόσο, είχε ήδη επέλθει μια ψυχρότητα στο μονόπλευρο ειδύλλιο. Οι αυθόρμητες εκδηλώσεις συμπάθειας των Αθηναίων προς τους Βρετανούς αιχμαλώτους, η έμπρακτη αλληλεγγύη με τον αγώνα των Κρητικών (η οποία βρίσκει κτυπητή έκφραση στο κατέβασμα της μισητής σβάστικας στην Ακρόπολη) εξόργισαν τη γερμανική διοίκηση που παίρνει συλλογικά «αντίποινα» (περιορισμό κυκλοφορίας) κατά των Αθηναίων, επειδή περιφρονούσαν συστηματικά τις φιλικές προσεγγίσεις της Βέρμαχτ... Ήδη όμως πολλές αυθαιρεσίες, ατομικές και συλλογικές, των εκπροσώπων της «Νέας Τάξης» συνέτειναν στο να κλονιστεί ο «θολός θαυμασμός» που υπήρχε για τους Γερμανούς [Θεοτοκάς]. Η πίκρα μεγάλωνε με την παράδοση του μεγαλύτερου μέρους της χώρας στους Ιταλούς, που είχαν ηττηθεί, και στους Βουλγάρους, που δεν είχαν πολεμήσει καθόλου, αλλά και με τη μαζική πείνα του πρώτου

κατοχικού χειμώνα. Έτσι, παρ' όλο που «πολλά παλικάρια» της Βέρμαχτ «ως άτομα είναι συμπαθητικά και αξιοπρεπή» έπρεπε να αποφευχθεί κάθε προσπάθεια διάκρισης: «Αν αρχίσουμε ν' αναζητούμε την ενδεχόμενη ανθρωπιά του κάθε Γερμανού, θα κινδυνέψουμε να μην προσέχουμε πια όσο πρέπει -και πρέπει απόλυτα- την απανθρωπιά του γερμανικού λαού προς τους άλλους λαούς και προς τον δικό μας» [Χρηστίδης]. Το πρόβλημα της ευθύνης του γερμανικού λαού, αν δηλαδή ήταν συννενοχος ή επίσης θύμα, απασχολούσε ιδίως τους γερμανοτραφείς. Το συναίσθημα έκλινε προς τη δεύτερη εκδοχή, η λογική στην πρώτη, αφού «και σ' άλλες χώρες υπάρχουν φρενοβλαβείς, αλλά δεν τους παραδίδουν οι λαοί την εξουσία!». Έπειτα, «η ψυχοφθόρα μηχανή του Hitler κατόρθωσε να μετατρέψει τον εύπλαστο χαρακτήρα του deutsche Michel σ' ένα ηθικό βόρβορο» και πολλούς ιδίως νέους στρατιώτες σε κτήνη. Εντούτοις ήλπιζαν ότι η μεταμόρφωση αυτή ήταν πρόσκαιρη, και ότι η «αληθινή Γερμανία» θα συνέλθει από τη «νάρκη του νασιστικού δηλητηρίου» [Δούνιας]. Απορεί όμως κανείς όταν, μετά τις πανωλεθρίες της Βέρμαχτ στα τέλη του 1942 (Ελ Αλαμείν, Στάλινγκραντ), οι ημερολογιογράφοι αισθάνονται «κάποια λύπη» για τον «άμοιρο» γερμανικό λαό, για τις τεράστιες απώλειες σε αίμα και για «το τι τον περιμένει -δικαιολογημένα βέβαια». Η «παράξενη συμπόνοια» συμπληρωνόταν όμως με την «έκδηλη χαιρεκακία» των Αθηναίων που επισημαίνουν οι Γερμανοί επιτελείς καταλήγοντας στην ανάγκη μιας σκληρότερης στάσης, επειδή οι Έλληνες θα ε κλάμβαναν κάθε διαλλακτικότητα ως δείγμα αδυναμίας. Στο πλαίσιο της ίδιας αντίληψης και με γνώμονα τη «συλλογική ευθύνη» οι Γερμανοί (στη φάση αυτή μαζί με τους Ιταλούς) εφάρμοζαν, μετά από πράξεις δολιοφθοράς, με αυξανόμενο ρυθμό την εκτέλεση ομήρων. Ο εκφοβισμός λειτουργούσε μόνο εν μέρει. Μετά τον τουφεκισμό οκτώ ομήρων, τον Ιούνιο 1942, αντιστασιακή εφημερίδα σχολίασε: «Οι Ούννοι ξέσπασαν! Όλα τους τα άγρια και αιμοβόρα ένστικτα που φωλιάζουν μέσα στην ψυχή τους, όλο το θανάσιμο μίσος εναντίον της φυλής μας, βγήκε στην επιφάνεια». Μετά ένα δεύτερο παρόμοιο γεγονός, αρχές 1943, ο Γερμανός πρέσβης σημείωσε ότι το 95% του πληθυσμού βρισκόταν πλέον στο συμμαχικό στρατόπεδο, εξαιτίας της εσφαλμένης και συχνά αυθαίρετης πολιτικής των τριών δυνάμεων κατοχής. Νέες εκτελέσεις προκάλεσαν, τον Ιούνιο του 1943, κύμα απεργιών και αιματηρών διαδηλώσεων στην πρωτεύουσα, και η στρατιωτική διοίκηση συμπεραίνει και αυτή ότι οι ντόπιοι, «στην τεράστια πλειοψηφία τους» έχουν συμπαραταχθεί με τους Συμμάχους και επομένως έπρεπε «να αντιμετωπιστούν ως εχθροί».

Διχογνωμία

Στο σημείο αυτό αναφύεται μάλιστα ενδογερμανική διχογνωμία, όπως φάνηκε με την απόσυρση της διαταγής για πολιτική επιστράτευση λόγω των πρωτοφανών απεργιακών κινητοποιήσεων που είχαν προκληθεί. Η στρατιωτική ηγεσία προειδοποιεί ότι η πρόσκαιρη υποχώρηση δεν σήμαινε μόνιμη «ανοχή της τεμπελιάς των Ελλήνων». Όταν όμως θέλησαν να επαναφέρουν τη γενική υποχρέωση του (άεργου) πληθυσμού για προσφορά εργασίας, ο «ειδικός

πληρεξούσιος» Νόιμπαχερ επενέβη με το επιχείρημα ότι οι Έλληνες δεν έπρεπε να θεωρούνται συλλήβδην εχθροί και δεν ήταν δυνατόν συνεπώς να εξαναγκαστούν σε αγγαρεία. Η άποψη αυτή υπερίσχυσε αυτής της Βέρμαχτ ιδίως στην Αθήνα, εβάρυνε όμως λιγότερο σε απομακρυσμένες περιοχές, όπου τοπικοί σατράπες επέβαλαν τον θεσμό της αγγαρείας. Το γεγονός αυτό γίνεται περισσότερο εμφανές μετά την ιταλική συνθηκολόγηση (8.9.43) που άφηνε τους Γερμανούς και τυπικά μονοκράτο-ρες. Στην ύπαιθρο, η Βέρμαχτ προέβαινε σε αιματηρές «εκκαθαριστικές» επιχειρήσεις, ενώ στην Αθήνα ξεκινούσε εκστρατεία καλής θελήσεως, όπου οι Γερμανοί προβάλλονταν ως οι αταλάντευτα φιλέλληνες -σε αντίθεση με τους πρώην εταίρους που έτρεφαν ιμπεριαλιστικές βλέψεις σε βάρος της Ελλάδας. Τέτοιες προσεγγίσεις δεν προέρχονταν μόνο από την ηγεσία. Και απλοί στρατιώτες, «απαλλαγμένοι από την ιταλική υποθήκη», προσπαθούσαν να «κάνουν camarades» κάποτε με επιτυχία -και όχι μόνο με δοσίλογους. Ενδιαφέρον είναι το σχετικό «πόρισμα» του Θεοτοκά: «Οι Γερμανοί είναι πολύ σκληροί, όμως νιώθεις πως η σκληρότητα τους δεν προέρχεται από μίσος... Αν δεν τους πατήσεις τον κάλο, δε σε πειράζουν... (Αν όμως..., τετέλεσται.) - Οι Ιταλοί έδειχναν περισσότερο ανθρωπισμό, αισθηματισμούς, συμπόνοια, τρυφερότητες, όμως ένωθες αδιάκοπα τη βαθιά αντιπάθεια τους για καθετί ελληνικό. Οι καλοσύνες τους αφορούσαν άτομα, απέναντι στην εθνότητα όμως είχαν μια εμπάθεια... Αμέσως μετά τον πόλεμο δε θα δυσκολευόμουν καθόλου να ξαναπιάσω προσωπικές σχέσεις και φιλίες με τους Γερμανούς, θα ήθελα μάλιστα να τους γνωρίσω καλύτερα, ενώ με τους Ιταλούς αισθάνομαι καταστάσεις θολές, δυσπιστία, και την ιδιαίτερη εκείνη αντιπάθεια που χωρίζει συχνά οικογένειες στενών συγγενών».

Γερμανικό τανκ σε κεντρικό δρόμο της Αθήνας, φρουρεί κτίριο επιταγμένο

για τις ανάγκες τις κατοχικής διοίκησης. Τα αισθήματα των Ελλήνων - εκτός από τους δοσίλογους και τους γερμανοτραφείς - προς τους Γερμανούς ήταν ακριβώς τα αισθήματα του κατακτημένου προς τον υπερόπτη κατακτητή: αποστροφή που μεταμορφωνόταν καθημερινά σε εχθρότητα, όσο πλήθαιναν οι γερμανικές ωμότητες και οι εκδηλώσεις των πραγματικών αισθημάτων του κατακτητή απέναντι σε ένα λαό «τεμπέλη» και απείθαρχο που έπρεπε να αντιμετωπιστεί «ως εχθρός».

Βέβαια, το «πόρισμα» αυτό προηγείται χρονικά των περισσότερων μαύρων γεγονότων της Κατοχής που επισκιάζουν ως σήμερα τις γερμανο-ελληνικές σχέσεις. Με τη γενικότερη επιδείνωση της στρατιωτικής κατάστασης, η Βέρμαχτ προσφεύγει σε όλο και σκληρότερα «αντίποινα»- όχι μόνο στα «κέντρα του συμμοριτισμού» αλλά και στην καρδιά της Αθήνας. Οι απαγχονισμένοι παρέμεναν στα δένδρα «για παραδειγματισμό», ενώ «λίγο παραπέρα, μια παρέα αγόρια έπαιζαν ποδόσφαιρο σα να μη συνέβαινε τίποτα. Ο αθηναϊκός λαός συνήθισε και το κρέμασμα, τα συνήθισε όλα.» (Θεοτοκάς). Αυτήν ακριβώς την εντύπωση έδινε η γερμανική ηγεσία στους φαντάρους ότι δηλαδή και στην Ελλάδα, όπως στις σλαβικές χώρες, «μια ανθρώπινη ζωή συχνά δεν μετράει και ο εκφοβισμός πετυχαίνεται μόνο με ασυνήθιστη σκληρότητα». Η ξαφνική προβολή των θέσεων του Φαλμεράγερ στόχευε να υποσκάψει τον διάχυτο ακόμη σεβασμό για το παρελθόν των Ελλήνων («οποία αντίθεση: η αρχαία Ελλάς και οι Νεο-Γραικοί»). Ταυτόχρονα «νομιμοποιούσε» τις αιματηρές αναλογίες εκτελεσμένων Ελλήνων με τις οποίες «εξιλεώνεται» κάθε φόνος Γερμανού.

Οι Γερμανοί λάτρεις μιας εξειδανικευμένης αρχαίας Ελλάδας ένωσαν ενοχλημένοι από αυτό που έβλεπαν στην κατοχική Αθήνα, αλλά για το οποίο οι ίδιοι ήταν οι πρώτοι υπεύθυνοι: «... Συνωστισμός στους δρόμους, στριμωξίδι, βρισίδι. Μπουλούκια ανθρώπων κρέμονται στα τραμ. Πείνα... Βαλκάνια σκέτα... Κάθε άλλο παρά Έλληνες».

Λαμβάνοντας υπόψη την επακόλουθη κλιμάκωση της κατοχικής βίας, εκπλήττει η τελευταία (αυταπάτη των κατακτητών. Όταν, στις 12.10.1944, η Βέρμαχτ εκκενώνει την Αθήνα, ένα τιμητικό άγημα επιστρέφει συμβολικά το κλειδί της Αθήνας και καταθέτει στεφάνι στον άγνωστο Στρατιώτη, «για να γίνει εμφανές ότι οι Γερμανοί δεν είχαν έλθει ως εχθροί». Οι «φιλικές» χειρονομίες του 1941 επαναλαμβάνονται, μετά από τριάμιση χρόνια σκληρής Κατοχής, σαν μακάβρια φάρσα. Μετά την απομάκρυνση των Γερμανών, οι παρευρισκόμενοι Αθηναίοι, που δεν τα είχαν «συνηθίσει όλα», έσκισαν και ποδοπάτησαν το κίβδηλο σύμβολο.

ΧΑΓΚΕΝ ΦΛΑΪΣΕΡ

(από την εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 25.4.1999)

Πηγή αναδημοσίευσης: ιστολόγιο [ανεμούριον](#).